

Zeno Eduard Diviš (1887–1976)

Autorka: Dagmar Smolíková, březen 2020.

Zeno Diviš patří mezi výrazné osobnosti brněnského kapucínského kláštera první poloviny dvacátého století. Prožil zde plných pětatřicet let, především péčí o kostel a hojně navštěvovanou hrobku pod ním. Díky svým schopnostem se však stal také „pravou rukou kvardiána“.

Na Komňátce

Eduard se narodil 19. března 1887 v Komňátce¹ nedaleko Šumperka jako páté dítě Josefa (1849–1904) a Josefy (1852–1932) Divišových². Ze sourozenců na svět přišel nejdříve Josef (1874–1946), jenž po rodičích převzal rolnickou usedlost s 18 hektary polností a lesů, pak Jan (1877–1922), František (1879–1952), Aloisie (?), která se provdala k Vágnerům do sousední obce Raškov, a sedm let po Eduardovi ještě Ludmila (1895–1973), jež se provdala za Jana Šimka a stejně jako tři nejstarší bratři zůstala v Komňátce³.

Povinnou školní docházku si Eduard odbyl přímo v rodné obci, kde tehdy fungovala jednotřídka⁴. Po roční pauze pak nastoupil na c. k. České gymnázium v Olomouci. V jeho rodině se dodnes uchovala matná vzpomínka na jakéhosi dobrodince, který snad měl mladého studenta podporovat⁵. Můžeme jen hádat, na jaké povolání Eduard tehdy pomýšlel. Možná se chtěl stát knězem, nicméně slabý prospěch ho donutil po druhém ročníku školu opustit⁶. A můžeme se také jen dohadovat, jaké cesty ho přivedly právě ke kapucínům. Mohl se o nich dozvědět třeba od svých spolužáků na gymnáziu; někteří z nich byli totiž chovanci tzv. serafínských škol, kterou kapucínský řád provozoval, a bydleli přímo v klášteře⁷.

U kapucínů

Nepopiratelným faktem však zůstává, že Eduard 4. září 1905 za přítomnosti kvardiána Huberta Ettla oblékl v kapucínském kostele v Olomouci řeholní hábit a přijal jméno Zeno⁸. Tím vstoupil do noviciátu, ovšem poněkud osamělého. Provincie sice měla v té době šest noviců laiků, nicméně

1 Národní archiv v Praze, číslo fondu: 31, Řádový archiv kapucínů 16.–20. stol., díl II., č. krabice 144, Diviš Zeno Eduard, nefóliováno, rodní a křestní list ze 17. 9. 1901. Otec Josef Diviš byl rolník z Komňátek čp. 5, syn Ignáta Diviše, výměníka z Komňátek, a jeho manželky Barbory z rodu Podhorného Antonína z Komňátek. Matka Josefa byla dcera Jana Pavelky, rolníka z Bohdíkova, a jeho manželky Josefy z rodu Mařáka Antonína z Bohdíkova.

2 Úmrtí listy Josefa a Josefy Divišových, rodinný archiv Pavla Vinklera, Komňátka čp. 5.

3 Zdrojem letopočtů narození a úmrtí sourozenců Zena Diviše jsou náhrobky na hřbitově v Komňátce. Ostatní informace vplynuly z rozhovoru s Marií Vernerovou a Annou Vinklerovou, vnučkami Zenova bratra Josefa, dále s Pavlem Vinklerem, synem Anny Vinklerové, a Vilmou Johnovou, dcerou Marie Vernerové, 18. července 2019, Komňátka.

4 Národní archiv v Praze, číslo fondu: 31, Řádový archiv kapucínů 16.–20. stol., díl II., č. krabice 144, Diviš Zeno Eduard, nefóliováno, propouštěcí vysvědčení po osmileté školní docházce z 19. 3. 1901.

5 Rozhovor s Vilmou Johnovou, 18. 7. 2019, Komňátka.

6 Národní archiv v Praze, číslo fondu: 31, Řádový archiv kapucínů 16.–20. stol., díl II., č. krabice 144, Diviš Zeno Eduard, nefóliováno, vysvědčení z druhého pololetí druhé třídy c. k. českého gymnázia v Olomouci, školní rok 1903/1904, datováno: 15. 7. 1904.

7 Juvenál Antonín Valíček: Serafínské školy, květen 1995, Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04. „První [serafínská škola] vznikla v Olomouci r. 1894 za provincialátu Huberta Ettla... Chovanci seraf. školy žili v internátě a buď studovali soukromě v klášteře, nebo navštěvovali státní gymnázia. V Olomouci docházeli po celou dobu trvání školy do státního gymnázia...“.

8 Národní archiv v Praze, číslo fondu: 31, Řádový archiv kapucínů 16.–20. stol., díl II., č. krabice 144, Diviš Zeno Eduard, nefóliováno, ručně psané prohlášení k prvním slibům.

každý svůj první a jediný cíleně formační rok prožíval v jiném klášteře: Zeno v Olomouci, další v Sušici, v Horšovském Týně, v Roudnici a dva v Praze⁹. Až ve 20. letech byl noviciát laiků pojat jako společný a zasazen do hradčanského kláštera, kam se soustředily také formační stupně pro bratry směřující ke kněžství¹⁰.

Eduard vstoupil do řádu v době, kdy zdejší provincie procházela vleklou krizí, jež se s první světovou válkou a následnými společenskými změnami ještě více prohloubila¹¹. A trvalo ještě několik let, než se po přelomové vizitaci roku 1922¹², kdy generál řádu rozhodl o nucené správě českomoravské provincie, podařilo nastartovat alespoň nějaké změny. Na ty, které se měly týkat bratří laiků, však zřejmě už ani nedošlo. Ještě v roce 1937 píše generální vizitátor Pacifik Nanni z Monteboaggine zdejším bratřím: „V této provincii, jako snad i v jiných, mnozí myslí, že k úplnému vzdělání a náboženské výchově laiků postačí jeden rok noviciátu, aniž by se uvažovalo o tom, že žádné řemeslo se nemůže naučiti v tak krátké době.“¹³ Natož umění „žít mravně a nábožně“¹⁴. Zároveň dodává, že ani sebelepší formace nepomůže, když se pak mladý bratr ocitne „v prostředí málo k dobru povzbuzujícím a jest odkázán sám na sebe, bez člověka, který by se staral o zdokonalení jeho duchovní a mravní výchovy,“¹⁵ čímž se dotýká v té době stále ještě velmi bolavého místa. Tím je řada malých klášterů, tedy těch jen s několika bratry, kde reforma řeholního života ještě nezapustila své kořeny. Podle generálního vizitátora se situace s laiky vyřeší, až bude mít provincie „několik domů řeholních s dokonalou observancí [tzn. reformovaných] a v každém jednoho schopného kněze, který by mohl a chtěl vážně se zaměstnávatí těmito bratry“¹⁶.

Zatím se ale píše rok 1908, 13. října, a Zeno, který už dosáhl plnoletosti, v olomouckém kapucínském kostele skládá do rukou provinciála Huberta Ettla své první sliby: „Zavazuji se tedy svobodně a dobrovolně před Bohem a lidmi zachovávatí řeholi řádu kapucínského...“¹⁷ V komunitě, která čítá čtyři kněze, čtyři bohoslovce a čtyři laiky, vykonává službu „bratra pro všechno“ (*communitarius*) a vypomáhá tehdy už více než sedmdesátiletému bratru Optátu Ettlovi s péčí o kostel¹⁸, později se sám stává kostelníkem¹⁹.

9 Provinční archiv kapucínů, Provinční kroniky, katalogy a periodika, Katalogy a direktáře III., 01 M 03, Catalogus Ordinis Minorum S. P. Francisci capuccinorum almae Provinciae Bohemo-Moravae pro anno jubilaeo 1906, Pragae 1905.

10 Provinční archiv kapucínů, Provinční kroniky, katalogy a periodika, Katalogy a direktáře IV., 01 M 04, Catalogus Ordinis Minorum S. P. Francisci capuccinorum almae Provinciae Bohemo-Moravae pro anno jubilaeo 1927, Pragae 1927, s. 5–6.

11 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 49, sign. 16, fol. 1–3; dopis provinciála Augustina Kubeše bratřím ohledně zavádění nutných reforem, které vyplynuly z generální vizitace ze dne 15. srpna 1911. Stav provincie v první polovině 20. století a snahy o změnu se odrážejí např. v pravidelných listech provinciála bratřím, viz Národní archiv Praha, fond 31, č. krabice 122 a 123, do roku 1947.

12 Na přelomu ledna a února 1922 byla provedena generální vizitace českomoravské provincie, po níž generál kapucínského řádu rozhodl o nucené správě. Tu v plné míře vykonával generální komisař Pacifik Nanni z Monteboaggine (1872–1959) až do roku 1926; viz např. Pacifik Matějka: Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucínského Řádu s historickým sídlem v Praze (a Vídni), Paginae historiae, Sborník Národního archivu, č. 14, 2006, s. 319.

13 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 50, sign. 13, nefóliováno.

14 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 50, sign. 13, nefóliováno.

15 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 50, sign. 13, nefóliováno.

16 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 50, sign. 13, nefóliováno.

17 Národní archiv v Praze, číslo fondu: 31, Řádový archiv kapucínů 16.–20. stol., díl II., č. krabice 144, Diviš Zeno Eduard, nefóliováno, ručně psané prohlášení k prvním slibům.

18 Provinční archiv kapucínů, Provinční kroniky, katalogy a periodika, Katalogy a direktáře III., 01 M 03, Catalogus Ordinis Minorum S. P. Francisci capuccinorum almae Provinciae Bohemo-Moravae pro anno jubilaeo 1909, Pragae 1908, s. 19. Kněží: Hilarius František Pokorný (kvardián), Eduard Jan Fica (vikář), Metoděj Martin Frank, Atanáš Alois Vysloužil; laici: Optát Jan Ettl, Kandid Jan Ježek, Vendelín Karel Hochmann; bohoslovci: Jan Frederik Appl, Timotej Jan Kyselý, Josef František Zatloukal, Alexandr Cyril Pytlíček.

19 Provinční archiv kapucínů, Provinční kroniky, katalogy a periodika, Katalogy a direktáře III., 01 M 03, Catalogus Ordinis Minorum S. P. Francisci capuccinorum almae Provinciae Bohemo-Moravae pro anno jubilaeo 1912, Pragae

V brněnském klášteře

Během roku 1914²⁰ se Zeno stěhuje do Brna, kde v řádovém kostele Nalezení svatého Kříže skládá 1. listopadu své doživotní sliby, do rukou kvardiána Norberta Smékala a před zdejší komunitou²¹. Pro tento krok se rozhodl po šesti letech od svých prvních slibů, tedy po dvojnásobku obvyklé doby. Zda váhal on sám či zástupci provincie nebo do toho vstoupily ještě jiné faktory, nevíme. V té době v klášteře žili čtyři kněží a další tři bratři laici, dále sedm bratří studujících gymnázium²² a tři studenti bohosloveckého učiliště²³.

V Brně, kde zůstal až do násilné komunistické akce K v dubnu 1950, Zeno zastával službu vrátného a především kostelníka²⁴. Jeho spolubratr Juvenál Antonín Valíček (1919–2001) vzpomíná, že zde měl Zeno „pevné postavení“ a „všechno, co se týkalo našeho kostela..., patřilo pod jeho pravomoc“²⁵. Další spolubratr, Emil František Boreček (1915–2001), doplňuje, že se „o chrám a jeho vybavení“ staral „vzorně“ a „byl pravou rukou kvardiána“²⁶. Superlativy obsahuje také ústní tradice brněnského klášteře, která se vedle paměti starších bratří formovala ze vzpomínek lidí, jež ke kapucínům chodili do kostela a pohybovali se v blízkosti řeholní komunity. Nitky různých vyprávění se po revoluci začaly sbíhat u zdejšího prvního polistopadového kvardiána Pavla Uhříka (*1949), který Zena vykresluje jako velmi oblíbeného kapucína jak u lidí, tak u řeholních bratří; jako schopného člověka, který se staral o hospodaření klášteře včetně kuchyně. Zeno měl kolem sebe spoustu přátel a známých, a snad také proto dokázal získávat peníze pro řádový kostel; například se prý zasloužil o nové chrámové vitráže²⁷.

Mimochodem, v sakristii kostela se na někdejšího vzorného kostelníka dochovaly dvě památky, jež se v liturgickém provozu dodnes používají. Zeno v roce 1930, v den svého 25. jubilea vstupu do řádu, nechal zhotovit novobarokní kalich s porcelánovými medailonky upomínajícími na blahorečení kapucínů Konráda z Parzhamu a Františka Maria z Camporossa²⁸. Druhým předmětem je barokizující monstrance z roku 1932, kterou v den svých 80. narozenin nechala vyrobit Zenova matka jako památku 700. výročí smrti svatého Antonína z Padovy²⁹.

K dalším Zenovým povinnostem, stejně jako jiných bratří laiků, bylo chození po sbírkách³⁰. Kvardián se obvykle domluvil se správcem určité venkovské farnosti, který – pokud to uznal za vhodné

1911, s. 11.

20 *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis* 1913, s. 282–284, není uveden. *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis* 1914, s. 282–284, uveden je.

21 Národní archiv v Praze, číslo fondu: 31, Řádový archiv kapucínů 16.–20. stol., díl II., č. krabice 144, Diviš Zeno Eduard, nefóliováno, ručně psané prohlášení k doživotním slibům.

22 *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis* 1914, s. 282–284, kněží: Norbert Ambrož Smékal (kvardián), Celestýn Antonín Moc (vikář), Stanislav Aleš Žyla, Mořic Josef Ludva; laici: Matyáš Josef Kokeš, Melitus Alois Caha, Godofredus František Tomeš; gymnazisté: Hroznata Gustav Hladík, Mansvet Karel Ston, Hieronymus Dominik Nakládal, Pavel Adolf Trojek, Teofil Osvald Poděbrad, Vladimír Jindřich Lakomý, Crescentius Josef Nováček.

23 Teodard Michael Zátapek, Pius Leo Honc, Hroznata Augustin Hladík; Moravský zemský archiv, fond E 101, Alumnát Brno, karton č. 4, *Catalogus auditorum s. Theologiae in episcopali Instituto theologico Brunensi anno scholastico 1914/1915*.

24 Provinční katalogy z let 1917–1948.

25 Provinční archiv kapucínů, Životopisy, 10 04, nefóliováno. Juvenál Antonín Valíček: Bratři laici Českomoravské provincie bratří menších kapucínů, 16. května 1996.

26 *Kronika kapucínského klášteře v Brně, Léta 1950–1990*, s. 2. Ohledně zpřístupnění hrobky veřejnosti jde o omyl, toto místo lidé hojně navštěvovali už během 19. století.

27 Rozhovor s Pavlem Uhříkem, 21. 11. 2019.

28 *Kapucínský klášter v Brně, Evidenční karty uměleckých děl*, 2. díl, B-127.

29 *Kapucínský klášter v Brně, Evidenční karty uměleckých děl*, 2. díl, B-133.

30 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 53, fol. 2.

– věřící předem na danou sbírku upozornil³¹. Kapucín pak ve smluvený den obec navštívil a po domech sbíral, co mu lidé dali. Odnášel si především potraviny, například zelí³², brambory³³, sádlo³⁴.

Na léčení

Počátkem 20. let u Zena propuká tuberkulóza. V srpnu 1922 prosí brněnský kvardián Norbert Smékal provinciála Kamila Pospíšila, aby „dovolil fr. [fráter, bratr] Zenonovi pouť do Lourd. Dostal na ni a chce si vyprositi zdraví“³⁵. Nemocný kapucín souhlas dostane³⁶, nicméně kdy a zda vůbec odjel, nevíme. Neznámé zůstává i jméno dobrodince, který mu na cestu přispěl.

Následující rok Zeno strávil střídavě v brněnské nemocnici Milosrdných bratří a maroděním v klášteře. V březnu 1923 píše Aegid Pytlíček, nový brněnský kvardián, novému provinciálovi Pacifiku Nannimu: „Ptal jsem se p. dr. Mendla, jak to s ním stojí a on pravil, že prý to sice soucho-
tiny nejsou; byl prý to plicní katar, potom slabost a ztráta trochu krve. Ta cela jeho prý je nezdravá. Hned 3. března odpoledne byl převezen k Milosrdným... No kdyby se aspoň vrátil do Velikonoc! A snad by potom bylo lépe, když by měl třebas jen sakristii a pak mezi dnem, aby se zdržoval většinou nahoře v nějaké zimmější celi... Někteří radili, aby byl poslán někam na zotavenou, třebas do Pasek. Zeptal bych se dr. Drobného, zdali by tam snad nebylo bezplatné místo. No snad by náš některý zdravější klášter také stačil. Nebo snad by ho vzali ve Valčicích!“³⁷

Sehnat místo v sanatoriu se však ukázalo jako nesnadné. A protože se Zenův stav znovu zhoršil, koncem léta opět skončil v nemocnici Milosrdných bratří³⁸. Nicméně na podzim se na něj usmálo štěstí a mohl nastoupit na léčebný pobyt do hlavního města; začátkem prosince Aegid Pytlíček oznamuje provinciálovi víceméně potěšující zprávu: „Fr. Zenonovi byl pobyt na léčení v Praze prodloužen. Přibyl o 13 kg, ale píchání prý stále cítí.“³⁹

Když v lednu 1925 Zeno prosí provinciála o sukno na hábit, zmiňuje se také o svém zdravotním stavu: „...občas mi to bolí, zvláště pravá strana, i zvýšenou teplotu mívám, měl jsem obavu, že se to zhoršilo, šel jsem k primáři Mendlovi u Milosrdných a ten mi řekl, abych byl spokojen, že rána je zacelena a nového tam nic není, že to budu ještě dlouho cítit, jen at' jsem opatrným a občas at' přijdu k němu k prohlídce. Do sanatoria nazpět nemusím, což jsem velice rád. Dá snad P. Bůh, že během doby se i ty zbytky odstraní, které po tuberkulose zůstaly.“⁴⁰

31 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 53, fol. 8.

32 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 52, č. krabice 207, Korespondence provinciála s jednotlivými konventy, Brno, nefóliováno; dopis z 23. listopadu 1923.

33 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 53, fol. 7.

34 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 34, kart. č. 9, inv. č. 53, fol. 8.

35 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 24, č. krabice 119, Kapituly provinční a konventní, 1914–1922, nefóliováno; dopis ze 7. srpna 1922.

36 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 24, č. krabice 119, Kapituly provinční a konventní, 1914–1922, nefóliováno; odpověď provinciála z 8. srpna 1922 je na druhé straně dopisu ze 7. srpna, viz poznámka 26.

37 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 52, č. krabice 207, Korespondence provinciála s jednotlivými konventy, Brno, nefóliováno. V dopise není uveden rok, pouze že jde o sobotu 12. března. Tato kombinace vychází na rok 1923.

38 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 52, č. krabice 207, Korespondence provinciála s jednotlivými konventy, Brno, nefóliováno; dopis z 5. srpna 1923.

39 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 52, č. krabice 207, Korespondence provinciála s jednotlivými konventy, Brno, nefóliováno; dopis z 3. 12. 1923.

40 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 52, č. krabice 207, Korespondence provinciála s jednotlivými konventy, Brno, nefóliováno; dopis ze 14. ledna 1925.

Sanatoriu se však Zeno zřejmě nevyhnul. V srpnu sděluje kvardián Pytlíček provinciálovi, že chce bratra Diviše zavést do Valčic a na podzim ho poslat do Meranu, kapucínského kláštera v Tyrolsku: „Klášter náš už by něčím přispěl. Je tam prý nějaký fr. Method Bithner z Brna jako bratr krejčí, ten by se o fr. Zenona staral. Aspoň bychom byli klidni, že jsme vykonali vše, co se vykonati mohlo.“⁴¹ Zenův zdravotní stav se časem zřejmě stabilizoval, soudě alespoň podle toho, že toto téma zmizelo z meziklášterní korespondence.

V hrobce

Tím, čím se Zeno Diviš vymykal z řad svých bratří, byla jeho záliba v péči o hrobku pod kostelem. Na toto místo, kde se po josefínské reformě z roku 1784 přestali pohřbívat mrtví řeholníci a jejich dobrodinci, začali nejméně od poloviny 19. století proudit živí zvědavci a turisté⁴². Jednak aby shlédli místo posledního odpočinku slavného velitele pandurů Františka barona Trencka, ale i onen podivný přírodní úkaz, kdy se část zde pohřbených těl dochovala ve vysušené, dá se říct mumifikované podobě.

Zeno se ujal nejen role průvodce, ale zřejmě byl i prvním kapucínem, který se začal hrobce systematicky věnovat. V rámci provincie to byla služba jistě výjimečná, nicméně otevřenost pro zvědavé návštěvníky se pěstovala i na hradčanské Loretě, poutním místu, které patřilo řádu. Například ve třicátých letech 20. století zde prováděl bratr Martinián Král⁴³.

Na rozdíl od Zenova zdraví se jeho hrobkové aktivity do dopisů kvardiána provinciálovi nedostaly, takže si v tomto případně musíme vystačit s dobovým tiskem. A ten naštěstí svou pozorností nešetřil: z 20.–40. let se nám podařilo dohledat na dvacet článků, převážně reportáží.

Během Zenovy éry hrobka doznala značné proměny. K tomu nejpůsobivějšímu však bezesporu patří kostěná výzdoba suterénní kaple, která původně sloužila jako chorus bratří pro zimní období. Když sem kapucíni v roce 1872 uložili velkou cínovou rakev s ostatky barona Trencka⁴⁴, místnost po řadu let zůstala jen velmi skromně zařízená. U průčelí kaple se nacházel obnažený původní oltář z roku 1656⁴⁵, uprostřed pandurova rakev, jeho portrét a zřejmě ještě rodový erb⁴⁶.

První stručnou zmínku o kostěné dekoraci kaple jsme našli v *Moravské orlici* z roku 1921⁴⁷. Jak tato scénérie vypadala, ukazuje fotografie, která vyšla o čtyři roky později v časopisu *Bratrství*; text se však kupodivu netýkal hrobky, ale dobývání Brna švédskými vojsky⁴⁸. Na snímku je zachycen Zeno pózující mezi Trenckovou rakví a oltářem, na němž stojí gotická madona, po stranách pak sochy svatého Jáchyma a Anna, kolem nichž jsou vyskládány lidské lebky. Ostatky zemřelých můžeme vidět rovněž na lustru, který visí ze stropu. Stěny kaple jsou však zatím holé i prostor kolem oltáře je prázdný.

41 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 52, č. krabice 207, Korespondence provinciála s jednotlivými konventy, Brno, nefóliováno; dopis z 12. srpna 1925.

42 Spaziergänge durch Brünn, Neuigkeiten (Tagesbote), 31. Jänner 1855, No. 31, Jahr V.; 1. Februar 1855, No. 32, Jahr V.

43 Juvenál Antonín Valíček: Bratři laici, 16. 5. 1995, Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04.

44 Brüner Zeitung 4. 10. 1872, s. 1605; 5. 10. 1872, s. 1613. Moravská orlice 3. 10. 1872, s. 2; 6. 10. 1872, s. 2. Posel z Prahy 4. 10. 1872, s. 2. Tagesbote 4. 10. 1872, s. 4.

45 Protocollum Rerum Memorabilium Utriusque Conventus Brunensis, část B, fol. 070b.

46 Ruch, 5. 11. 1882, s. 487–489; 15. 11., s. 499–503. Tagesbote, 13. 4. 1900, s. 4.

47 „V první síni nalézá se jakýsi oltář, zhotovený z lidských lebek a kostí, ostatků to zemřelých zde řeholních bratří. Také lampa je z těchto věcí zhotovena.“ Moravská orlice, 29. 7. 1921, s. 2.

48 Bratrství, 30. 7. 1925, č. 41, s. 486–489.

To se však brzy změní. V reportáži *Našince* z června 1922 se dočteme, že „průčelí kaple jest vyzdobeno dekorací z lebek a kostí“⁴⁹. Fotografie zveřejněné v březnu 1925 v časopisu *Nové illustrované listy* ukazují kostěnou výzdobu nejen na onom průčelí, ale i na celé boční stěně; naopak na oltáři už žádné lebky nenajdeme⁵⁰. Zenovy makabrálně-výtvarné aktivity se časově kryjí s obdobím, kdy onemocněl tuberkulózou. A tak se nabízí otázka, zda šlo pouze o náhodu.

Záhy přišly na řadu i další části hrobky. V roce 1928 byly zrekonstruovány a nově využity dvě místnosti mezi kaplí a samotnou hrobkou, kudy se dříve pouze procházelo⁵¹. Do té první byly přesunuty ostatky generála Františka Philiberta a architekta Františka Grimma; do výklenku té druhé pak ostatky manželů Voršily a Mořice Grimmových⁵². Samotné rakve, v nichž leží dobrodinci a dobrodinkyně, dostaly skleněné kryty a podložení⁵³. V roce 1930 pak bylo opraveno ještě přístupové schodiště z kláštera⁵⁴. Kdy přesně proběhla elektrifikace hrobky, nevíme. S jistotou však můžeme tvrdit, že v roce 1922 už se zde svítilo žárovkami, a jak píše *Našinec*, vybíral se „mírný poplatek na osvětlení“⁵⁵. Regulární vstupné se v rozpočtu kláštera objevuje až v roce 1948⁵⁶.

V roce 1940 vyšel ve dvou jazykových mutacích, v češtině a v němčině, malý tištěný průvodce kapucínskou kryptou⁵⁷. Zeno Diviš v něm pamatoval i na stručný popis zajímavostí kostela, pod kterým se pohřebiště nachází.

Na Moravci

Poté, co komunisté 13. dubna 1950 rozjeli první etapu akce K zaměřenou na likvidaci mužských řeholních řádů, Zeno nelenil a pokusil se z kláštera zachránit alespoň cenné věci; mezi své známé rozdál liturgické předměty a kroniku konventu⁵⁸.

Brněnští kapucíni přišli na řadu 27. dubna⁵⁹; v komunitě tehdy žilo deset bratří⁶⁰. S výjimkou Vincence Halaše, který tou dobou ležel v nemocnici, byli ostatní řeholníci odvezeni do benediktinského kláštera v Broumově⁶¹. Toto místo, hlídané příslušníky SNB, sloužilo pouze jako přestupní

49 *Našinec*, 24. 6. 1922, s. 2.

50 *Nové illustrované listy*, 21. 3. 1925, s. 114.

51 Fr. Zeno Diviš, O. Min. Cap.: *Kapucínská hrobka v Brně, Kapucínský klášter v Brně*, 1940, s. 5 a 9.

52 Fr. Zeno Diviš, O. Min. Cap.: *Kapucínská hrobka v Brně, Kapucínský klášter v Brně*, 1940, s. 9.

53 *Pražský večerník*, 1. 2. 1930, výstižek je v Archivu Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefóliováno.

54 Fr. Zeno Diviš, O. Min. Cap.: *Kapucínská hrobka v Brně, Kapucínský klášter v Brně*, 1940, s. 5.

55 *Našinec*, 24. 6. 1922, s. 2.

56 Národní archiv Praha, fond 31, inv. č. 162, č. krabice 309, Účty a kvitance, nefóliováno; *Vlastní příjmy a vydání kláštera kapucínského v Brně v roce 1948*.

57 Fr. Zeno Diviš, O. Min. Cap.: *Kapucínská hrobka v Brně, Kapucínský klášter v Brně*, 1940.

58 *Rozhovor s Pavlem Uhříkem*, 21. 11. 2019.

59 *Moravský zemský archiv*, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, karton 2614, fol. 2; zpráva o vyklizených kláštřech Brněnského kraje ze 6. 6. 1950. Třetí etapa akce K proběhla 3. 5. 1950, do ní byli zařazeni např. kapucíni ze Znojma.

60 Kněží: Eduard Václav Dospiva (kvardián), Evžen Jan Konečný, Karel František Toufar, Stanislav Aleš Žyla, Justýn Josef Nekula, Klétus František Petěrka a Martin Cyril Ptáček, bratři laici: Polykarp Jan Sláma, Zeno Eduard Diviš a Vincenc Jan Halaš. Zdroj: *Moravský zemský archiv*, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, karton 2615, fol. 52; seznam lidí bydlících v klášteře, březen 1950.

61 *Moravský zemský archiv*, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, karton 2616, fol. 859–860; situační zpráva z května 1950. Odvezen nebyl pouze Vincenc Jan Halaš, který v době akce K pobýval v nemocnici Milosrdných bratří. Po propuštění, se souhlasem Státního úřadu pro věci církevní, odjel ke své sestře. Zdroj: *Moravský zemský archiv*, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, karton 2616, fol. 855.

stanice, kde si Státní bezpečnost mohla členy různých řádů postupně protřídit⁶². Komunisté je zrušili v září 1950⁶³.

Mladší řeholníci narukovali k Pomocným technickým praporům a ostatní byli převezeni do jiných centralizačních klášterů: kněží povětšinou do Králík a bratři laici do Hejnic⁶⁴. V Hejnicích u Frýdlantu se ocitl pravděpodobně také Zeno. Nicméně jen na dva měsíce, 21. listopadu byl přesunut do bývalého kapucínského kláštera v Opočně, který se narychlo proměnil v domov pro staré a nemocné řeholníky⁶⁵. Přijelo s ním ještě dalších osm bratří kapucínů, z toho tři z bývalé brněnské komunity: Polykarp Jan Sláma (1881–1959), Stanislav Aleš Žyla (1876–1957) a Karel František Toufar (1867–1951), který zde po necelých třech měsících zemřel⁶⁶.

Ovšem už v půlce března 1951 se celé osazenstvo opočenského kláštera muselo kvůli nedostatku místa přestěhovat na Velehrad⁶⁷ a v květnu téhož roku znovu, tentokrát na Moravec, do bývalého Sanatoria svatého Rafaela⁶⁸. Zde se Zeno setkal ještě s dalšími šestnácti spolubratry, kteří sem byli postupně překládáni z různých internačních klášterů, později i z farností, například kvůli těžké nemoci⁶⁹. O chod charitního domu, jehož obyvatele neustále sledovala Státní bezpečnost, se staraly řeholní sestry de Notre Dame⁷⁰. Podle jejich vzpomínek žilo zdejší společenství ve velkém hmotném provizoriu. Všichni, včetně stárnoucích řeholníků, se museli hodně snažit, aby měli dost jídla i dřeva na topení⁷¹. V jednom z dopisů kapucína Mansveta Stona se dochovala zmínka, že Zeno Diviš zde dělal kostelníka⁷². Na Moravci se totiž každý den v místní kapli sloužila mše svatá⁷³.

62 Provinční archiv kapucínů, Životopisy, 10 04, vlastní životopis Juvenála Antonína Valíčka, 37a. „Někteří byli posláni do vězení, malý počet byl uznán za přijatelné a stal se diecézními kněžími a mladší generace byla vyčleněna pro... PTP... neboli pracovní tábory ve vojenské uniformě.“

63 Stanislav Balík a Jiří Hanuš: *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha, 2013, s. 164.

64 Stanislav Balík a Jiří Hanuš: *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha, 2013, s. 164. Že byli bratři laici převezeni do Hejnic, zmiňuje kapucín Vavřinec Jaroslav Zimmermann (1923–2010) ve svém životopise. Zdroj: Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04, nefoliovano. Že do Králík byli přesunuti především kněží, vyplývá z různých seznamů Státního úřadu pro věci církevní. Zdroj: Národní archiv Praha, fond 852, Státní úřad pro věci církevní, inv. č. 109, karton 86, nefoliovano.

65 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 2 a 3.

66 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 4, 5 a 7. Jména dalších bratří: Kristýn Josef Jonáš (1878–1957 Moravec), Martinián Josef Král (1870–1951 Opočno), Mořic Josef Ludva (1878–1953 Moravec), Fabián Cyril Nečas (1881–1965 Moravec), Albert Štefka (1874–1951 Opočno).

67 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 9.

68 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 12.

69 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 17, 27, 32, 34, 39, 42, 43, 78, 96, 139, 150, 161. V roce 1951 přišli Justýn Josef Nekula (1879–1963) a Mansvet Karel Ston (1893–1965), v roce 1953 Chrysostom Jan Klučník (1884–1956 Moravec), Peregrin Pavel Bošmanský († 1966, viz nekrologium slovenské kapucínské provincie), Timotej Jan Kyselý (1886–1978), Adjut František Macek (1898–1977 Moravec), Rudolf Josef Schachenhofer (1914–1965 Moravec), Tibor Karel Hlavica (1891–1961 Moravec), v roce 1954 Bohumil Josef Podhorný (1915–2002), v roce 1955 Eduard Václav Dospiva (1910–1971) a Marcel Alois Alan (1894–1974 Moravec), v roce 1959 Ignác Josef Kohl (1879–1959 Moravec), v roce 1961 Josef František Zatloukal (1886–1965 Moravec), v roce 1964 Ferdinand Emanuel Kramář (1912–1994), v roce 1966 Aegid František Pytlíček (1882–1966 Moravec), v roce 1970 Prokop Stanislav Kvíčala (1902–1983 Moravec).

70 Sklenářová, J.: *Historie a současná činnost Charitního domova na Moravci*, bakalářská práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín 2013, s. 40–46.

71 Sklenářová, J.: *Historie a současná činnost Charitního domova na Moravci*, bakalářská práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín 2013, s. 40–46.

72 Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04, dopis Mansveta Karla Stona z Moravce, 2. 4. 1952.

73 Sklenářová, J.: *Historie a současná činnost Charitního domova na Moravci*, bakalářská práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín 2013, s. 40–46.

Podle pamětníka Vladimíra Rampuly z Brna, který od konce 40. let a během let padesátých v kapucínském kostele ministroval, se Zeno tu a tam ve svém bývalém domově objevil⁷⁴. Duchovním správcem kostela se po násilném zaboru komunisty stal diecézní kněz Karel Černý (1879–1963)⁷⁵; k užívání dostal ještě několik místností přiléhajících ke chrámu⁷⁶. Do jeho kompetence spadala také hrobka, která návštěvníkům zůstala uzavřena jen po několik dnů bezprostředně po akci K⁷⁷. Zbytek kláštera včetně tzv. Trenckova křídla stát přidělil Moravskému muzeu⁷⁸.

Od března 1952 při kostele jako výpomocný duchovní sloužil Zenův spolubratr Emil Boreček⁷⁹. Místní církevní tajemník si už na jaře 1951 vyžádal posilu z řad internovaných „spolehlivých řeholníků“ pro přetíženého Karla Černého, mj. „z důvodů církevně politických“ a aby se „v Brně i mimo ukázala dobrá vůle ke spolupráci“⁸⁰. Podle Pavla Uhříka byla opětovná přítomnost kapucínského bratra pro mnohé lidi jakýmsi zlomem, takže liturgické předměty, které jim před časem Zeno svěřil do úschovy, postupně zase vraceli do kostela⁸¹. Ne však kroniku, ta se – bohužel ne kompletní – objevila až v nových časech po změně režimu⁸².

S rodinou

Zeno Diviš po celý svůj život udržoval blízký vztah především se svou mladší sestrou Ludmilou a synovcem Josefem, synem nejstaršího bratra Josefa, kteří oba bydleli v Komňátce⁸³. Ve své rodné obci měl i profesně spřízněnou duši, kostelníka Josefa Chramostu (1900–1982)⁸⁴, s nímž se přátelil a sdílel novinky ze světa chrámového vybavení⁸⁵. A nejen to. Tamní kapli svatých Jana a Pavla Zeno vypomáhal, jak jen to šlo. Na jeho přímluvu daroval brněnský kapucínský klášter „nádherný lustr a jeden bílý pluviál“ a také dvě antependia, tedy ozdobné příkrývky na přední stěnu oltáře⁸⁶. On sám věnoval dva ornáty, dvě rochety, skříň na liturgická roucha a vůbec první jesličky, které kdy o vánočních svátcích kapli krásily⁸⁷. Se svou matkou také přispěl na nové sošky andělů⁸⁸.

Původ Zenova finančního zdroje ovšem neznáme, jako řeholník žádný vlastní příjem neměl. Tedy s výjimkou sto korun, které mu každoročně vyplácel bratr Josef za pole, jež namísto něho sám

74 Rozhovor ze 17. 1. 2017 v kapucínském klášteře v Brně.

75 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 2. Podrobný životopis Karla Černého, který napsala Dagmar Smolíková, vyšel ve Zprávách z provincie 2017/09–10.

76 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 3967, sg. C 2, ev. j. 1065, fol. 78.

77 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, karton 2616, III. manipulace, fol. 859 a 1124.

78 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Agenda 1950–1970, fol. 8.

79 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 481.

80 Archiv města Brna, Církevní oddělení, B1/8, 1949–1955, inv. č. 278, krabice 30, nefóliováno.

81 Rozhovor s Pavlem Uhříkem, 21. 11. 2019.

82 Rozhovor s Pavlem Uhříkem, 21. 11. 2019; kroniku měl u sebe profesor Miloš Stehlík, historik umění, který ji „zdědil“ snad po své tetě. Po několik desetiletí kronika zůstala nepovšimnuta, zabalena v papíru a převázána motouzem. Tato část kroniky popisuje historii 17.–18. století. Pokud kapucínské letopisy měly i pokračování, což lze předpokládat, jsou další díly zatím stále neznámé.

83 Rozhovor s Pavlem Vinklerem 18. 7. 2019, Komňátka. František Šimek, vnuk Ludmily Šimkové, ve svém domě v Komňátce č. 1 uchovává několik věcí, které Zeno daroval své sestře: zdobený Katolický kancionál z roku 1882, kovový kříž a vlastní portrét. V obou rodinách, Vinklerových a Šimkových, se dochovalo i několik pohlednic, které Zeno psal své sestře nebo synovci Josefovi; dále také drobná upomínka na Zenovo padesátileté řádové jubileum (4. 9. 1955), kterou si sám vyrobil, nebo obálka se Zenovou poznámkou „Kdybych náhle zemřel, obnos v této obálce zašlete mé sestře: pí Ludmile Šimkové, Komňátka č. 1, p. Bohdík“.

84 Náhrobek na hřbitově v Komňátce.

85 Rozhovor s Pavlem Vinklerem 18. 7. 2019, Komňátka.

86 Památní kniha zdejšího chrámu Páně sv. Jana a Pavla v Komňátce. Léta Páně 1893, nefóliováno; dary z roku 1925.

87 Památní kniha zdejšího chrámu Páně sv. Jana a Pavla v Komňátce. Léta Páně 1893, nefóliováno, dary z let 1925, 1928 a 1929.

88 Památní kniha zdejšího chrámu Páně sv. Jana a Pavla v Komňátce. Léta Páně 1893, nefóliováno; dar z roku 1925.

užíval⁸⁹. Pokud se však Zenovi dařilo od dobrodinců získávat peníze pro klášterní kostel v Brně, proč by totéž nedokázal pro kapli ve své rodné obci?

Do Komňátky se Zeno vracel i z Moravce. Zpočátku to zřejmě nebylo vůbec možné, protože ve své žádosti o dovolenou na leden 1954 se zmiňuje, že své příbuzné už několik let neviděl⁹⁰. Opuštění charitního domova podléhalo schválení krajského církevního tajemníka, přičemž nutným předpokladem bylo dobré chování. Na verbální vzpoury proti tomuto poněkud vězeňskému režimu tajemník odpovídal poukazem na možnost se z Moravce odstěhovat úplně⁹¹. Vzhledem k tomu, že komunisté těmto lidem sebrali zázemí řádu, domovy i finanční příjmy, šlo o nepokrytý cynismus.

Podle vzpomínek Divišových praneteří, Marie Vernerové a Anny Vinklerové, se Zeno se svými příbuznými setkával také přímo na Moravci⁹². Z jedné návštěvy se dochovaly i fotografie, to když slavil své 80. narozeniny⁹³.

S přibývajícimi léty však Zenovi přibývalo i zdravotních obtíží: „Nohy se mi přece trochu zlepšily, jen srdíčko občas dosti zlobí. Dokud jsem mohl do zahrady, bylo dobře, nyní už nemohu do té mlhy a bláta. Ještě děkuji P. Bohu, že mohu do kaple, kdež vzpomínám Vás všech,“ napsal v roce 1960 svému synovci Josefovi⁹⁴. Poslední roky svého života však už byl upoutaný na lůžko⁹⁵.

Zemřel 21. července 1976 na Moravci. Pohřeb se konal o osm dní později v kapucínském kostele Nalezení svatého Kříže⁹⁶, o který se téměř pětatřicet let staral. Poté bylo jeho tělo uloženo do rádo-vého hrobu na brněnském Ústředním hřbitově.

89 Ručně psané potvrzení, rodinný archiv Pavla Vinklera, Komňátka čp. 5.

90 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1219, inv. č. 877.291.5, fol. 20. V archivu se dochovaly žádosti a povolení z let 1954–1957. Zeno Diviš si brávil dovolenou každý rok (1954: 1x, 8 dnů; 1955: 2x, celkem 24 dnů; 1956: 1x, tři týdny; 1957: 1x, tři týdny), fol. 19–20, 121, 211, 324–325, 400. Další zmínka o opuštění Moravce se dochovala zde: Rodinný archiv Františka Šimka, vnuka Ludmily Šimkové, Komňátka č. 1., pohlednice z 13. 9. 1961. „Dá-li P. Bůh, přijel bych v neděli 17. září někdy odpoledne a zůstal bych přes noc a v pondělí bych odjel.“

91 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1219, inv. č. 877.291.5, fol. 4.

92 Rozhovor s Marií Vernerovou a Annou Vinklerovou 18. 7. 2019, Komňátka.

93 Provinční archiv kapucínů, složka fotografií Zena Diviše; popiska ze zadní strany fotky – 11. 6. 1967, Moravec.

94 Rodinný archiv Pavla Vinklera, pohlednice z 19. 12. 1960.

95 Rozhovor s Marií Vernerovou a Annou Vinklerovou 18. 7. 2019, Komňátka.

96 Provinční archiv kapucínů, Personalie bratří, Diviš Eduard – br. Zeno, 10 F 04; parte.